

SOSYAL, BEŞERÎ VE İDARÎ BİLİMLERDE YENİ YAKLAŞIMLAR:

KURAM, YÖNTEM, UYGULAMA-2

Editörler

Doç. Dr. Ayten AKCAN

Dr. Öğr. Üyesi Bayezid GÜLCAN

**SOSYAL, BEŞERÎ VE
İDARÎ BİLİMLERDE
YENİ YAKLAŞIMLAR:
KURAM, YÖNTEM, UYGULAMA-2**

Editörler

Doç. Dr. Ayten AKCAN

Dr. Öğr. Üyesi Bayezid GÜLCAN

***SOSYAL, BEŞERÎ VE İDARÎ BİLİMLERDE YENİ YAKLAŞIMLAR:
KURAM, YÖNTEM, UYGULAMA-2***

***Editörler: Doç. Dr. Ayten AKCAN,
Dr. Öğr. Üyesi Bayezid GÜLCAN***

Genel Yayın Yönetmeni: Berkan Balpetek

Kapak ve Sayfa Tasarımı: Duvar Design

Baskı: Aralık 2025

Yayıncı Sertifika No: 49837

ISBN: 978-625-8698-38-1

© Duvar Yayınları

853 Sokak No:13 P.10 Kemeraltı-Konak/İzmir

Tel: 0 232 484 88 68

www.duvar yayinlari.com

duvarkitabevi@gmail.com

"Bu kitapta yer alan bölümlerde kullanılan kaynakların, görüşlerin, bulguların, sonuçların, tablo, şekil, resim ve her türlü içeriğin sorumluluğu yazar veya yazarlarına ait olup ulusal ve uluslararası telif haklarına konu olabilecek mali ve hukuki sorumluluk da yazarlara aittir. Yayınevi ve editörler sorumlu tutulamaz.

İÇİNDEKİLER

1. Bölüm	1
Türkçe ve Almancanın Ünsüz Sistemi (Benzerlikler ve Zıtlıklar)	
Ayhan BAYRAK	
2. Bölüm	13
Çatışan İnanç Sistemleri ve Politika Değişimi: Savunuculuk Koalisyonu	
Çerçevesi Bağlamında Kirazlı Altın Madeni	
Gonca GÜL YILDIZ, Süleyman ÇELİK	
3. Bölüm	32
Konkordato Kurumuna İlişkin Süreçler ve Komiserin Rolü	
Zekeriya AKIN	
4. Bölüm	51
Özel Günlerin Pazarlaması: Türkiye’deki İçecek Markalarının	
Dijital İletişim Stratejileri	
Mehmet Can TOKMAK	
5. Bölüm	78
Bankacılıkta Dijitalleşme ve İstihdama Etkileri Üzerine Bir İnceleme Mehmet	
Akif KABAKÇI	
6. Bölüm	88
İş Süreci Yeniliği Faaliyetlerinin İmalat ve Hizmet Sektörü Açısından	
Karşılaştırmalı Değerlendirilmesi	
Mehri Banu ERDEM	
7. Bölüm	105
Memlûkler’e Kadar Türk Okçuluğunun Tarihsel Kökenleri	
Ali Kemal BİRİNCİ	

8. Bölüm	128
Görsel Anlatılarla Arabulucu Devlet: Türkiye'nin Kamu Diplomasisinde İnfografik Habercilik Üzerinden Arabuluculuk Söylemi Meryem OKUMUŞ, Aslıhan ZİNDEREN	
9. Bölüm	144
Hitit Dininde Küçükbaş Hayvan Sunuları Murat TURGUT	
10. Bölüm	160
Müzecilikte Bir Pazarlama Unsuru Olarak Işık ve Renk Kullanımı Adem KARTAL	
11. Bölüm	178
Yatırımcı Dostu Şehir Perspektifi ve Sürdürülebilir Kentsel Ekosistem Üzerindeki Etkileri Nihat KURT	
12. Bölüm	198
Küresel Isınmanın Biyo-Psiko-Sosyal Sonuçları ve Müdahale Yaklaşımları Yunus KARA, Filiz ER, Gülüzar ÖZBOLAT	
13. Bölüm	234
1973 Genel Seçimleri (Erzincan'a Yansımaları ve Sonuçları) Ömer Faruk KAYSER	
14. Bölüm	254
Stk'larda Hedef Kitleye Yönelik Stratejik İletişim Sürecinin Bileşenleri: Teorik Bir Değerlendirme Ömer ÖZKAN, Nezih Metin ÖZMUTAF	

15. Bölüm	268
Medya ve Bağımlılık: Bağımlılığı Toplumsal Bağlamda Düşünmek	
Özgür KIRAN	
16. Bölüm	291
Maliyet Muhasebesinde Boş Zaman İşçilik Maliyetlerinin Ortaya Çıkış	
Nedenleri ve Muhasebeleştirilmesi Üzerine Güncel Bir Değerlendirme	
Ülkü MAZMAN İTİK, Rahime Merve BAŞAR	
17. Bölüm	304
Türkiye’de Yerel Siyasette Kadınların Eksik Siyasal Temsili: Mekanizmalar,	
Engeller ve Çözüm Arayışları	
Özlem KALE, Rıfat KARAKOÇ	
18. Bölüm	324
Sürdürülebilir Liderlik: Prisma ve Bibliyometrik Analiz Yoluyla	
Sistematik Bir İnceleme	
Saliha EMRE DEVECİ	
19. Bölüm	344
Küresel Değer Zincirleri Bağlamında Uluslararası Ticaretin Dönüşümü ve	
Lojistik Stratejilerinin Rolü: Kavramsal Çerçeve ve Güncel Yaklaşımlar	
Sefa ÜSTÜNER	
20. Bölüm	356
Dijitalleşme ve Sürdürülebilirlik Perspektifinden Uluslararası Ticarete Lojistik	
Yönetimi: Kavramsal Çerçeve ve Güncel Uygulamalar	
Sefa ÜSTÜNER	
21. Bölüm	370
Suriyeli Göçmenler Ekseninde Göçün Türkiye Ekonomisine Etkileri	
Atakan DURMAZ	

22. Bölüm	383
Türkiye’de Göçmen Toplulukların Sürdürülebilir Tüketim Alışkanlıkları: Döngüsel Ekonomiye Geçişte Fırsatlar ve Zorluklar Atakan DURMAZ	
23. Bölüm	410
Tematik Restoranlar: Gastronomide Deneyim Tasarımı, Pazarlama Stratejileri ve Güncel Uygulamalar Yağız Batuhan ERASLAN, Burhan SEVİM	
24. Bölüm	434
Kıbrıs Meselesinde Türkiye-Amerika Çatışması: Ambargo ve Üslerin Kapatılması Yakup ÜNİŞEN, Ahmet Sakıp ÖZSOY	
25. Bölüm	451
Düşük Karbonlu Gelecek İçin Enerji ve Ekonomik Kalkınma Politikaları Selma BÜYÜKKANTARCI TOLGAY	
26. Bölüm	471
Depo Yönetim Sistemleri Murat SAYDAM	
27. Bölüm	494
İslam ve Siyaset İlişkisi: İbn Haldun Örneği Cüneyt TELSAÇ	
28. Bölüm	505
Dil politikaları:Kanada, İsviçre, Belçika ve Hindistan Örnekleri Cüneyt TELSAÇ	

29. Bölüm521

Kur'ân'a Uygunluğu Açısından Manzûm Meâl

Lokman BEDİR, Halime AYDOĞDU

30. Bölüm544

Türkiye Ekonomisinde Ekonomik Büyüme Çevresel Bozunma İlişkisi:

Yapısal Kırılmalı Bir ARDL Analizi

İrem OLGUN, Anıl DAĞDEMİR

29. Bölüm

Kur'ân'a Uygunluğu Açısından Manzûm Meâl

Lokman BEDİR¹ Halime AYDOĞDU²

Öz

Bu çalışma, Kur'ân-ı Kerim'in orijinal üslubunda yer alan şiirsellik, ritim ve musiki unsurlarından hareketle oluşturulan manzûm meâl türünün, Kur'ân'ın anlam bütünlüğü ve amacı açısından sakıncalı olup olmayacağını incelemektedir. Araştırmada öncelikle şiir ve nazım kavramlarının klasik literatürdeki karşılıkları açıklanmış; Kur'ân ve sünnette şiire yönelik olumlu–olumsuz yaklaşımlar değerlendirilmiştir. Ardından Türk-İslâm edebiyatındaki Kur'ân–şiir ilişkisini ortaya koyan örnekler incelenerek manzûm meâlin kültürel ve tarihî arka planı belirlenmiştir. Çalışma, yöntem olarak kapsamlı literatür taraması, kavram analizi ve klasik-modern kaynaklara dayalı karşılaştırmalı değerlendirme esasına dayanmaktadır. Elde edilen bulgular, Kur'ân'ın şiir olmadığı halde şiire özgü iç ritim, ses düzeni ve tasvir kudreti gibi özellikleri yüksek düzeyde taşıdığını; dolayısıyla manzûm meâl denemelerinin, anlamdan taviz verilmediği sürece Kur'ân'ın ruhuna aykırı bir girişim olmadığını göstermektedir. Ayrıca tarih boyunca şiirin, İslâm toplumlarında Kur'ân'ın anlaşılması, sevilmesi ve kültürel hayata nüfuz etmesinde önemli bir işlev gördüğü tespit edilmiştir. Sonuç olarak çalışma, manzûm meâlin prensipleri doğru belirlendiğinde ve çeviri bilinci korunarak hazırlandığında, Kur'ân'ın edebî ve estetik yönünü hedef dile daha etkili biçimde aktarabilecek özgün bir yöntem olabileceğini ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Tefsir, Kur'ân, Şiir, Nazım, Meâl

Abstract

This study examines whether composing a manzûm me'âl—a poetic or metrical translation of the Qur'an inspired by the scripture's inherent rhythmic and musical qualities—poses any risk to preserving the Qur'an's intended meaning and message. The research first clarifies the concepts of shi'r (poetry) and nazm (verse) within the classical Arabic literary tradition, and evaluates

¹ Dr. Öğr. Üyesi Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü, Kur'ân-ı Kerim Okuma ve Kıraat Anabilim Dalı, Bilecik, Türkiye, 0000-0002-7735-5171, ror.org/00dzfx204, lokman.bedir@bilecik.edu.tr

² Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
0009-0005-0229-7180, ror.org/00dzfx204, 8603968@ogrenci.bilecik.edu.tr

Qur'anic and Prophetic perspectives on poetry and poets. It then explores examples from the Turkish-Islamic literary heritage to identify the historical and cultural background in which poetry and the Qur'an were brought together. Methodologically, the study is based on an extensive literature review, conceptual analysis, and a comparative examination of classical and contemporary sources. The findings indicate that, although the Qur'an is not poetry, it contains a remarkable internal rhythm, imagery, and phonetic harmony that approximate certain poetic features. Therefore, producing a poetic translation—provided that semantic fidelity is maintained—cannot be considered inherently problematic or contrary to the Qur'an's spirit. The study further concludes that poetry has historically served as an important medium for conveying, understanding, and appreciating Qur'anic teachings within Islamic societies. Overall, it argues that a carefully constructed manzûm me'âl may offer a valuable method for reflecting the Qur'an's aesthetic power in the target language, so long as its boundaries and methodological principles are clearly defined.

Key Words: Tafsir, Quran, Poem, Verse, Translation of the Qur'an

Giriş

Kur'ân-ı Kerim, kutsal bir kitap olması yönüyle dünya üzerindeki milyonlarca Müslümanın istisnasız her gün âyetlerinden belli bir miktarda da olsa okuduğu bir metindir. Günde beş vakit olmak üzere emredilen namaz ibadeti yerine getirilirken Kur'ân'dan bazı bölümlerin okunması namazın olmazsa olmazlarından sayılmıştır. Yılda bir defaya mahsus da olsa Ramazan ayı içerisinde herhangi bir mecliste bir araya gelinerek toplu halde Kur'ân'ın baştan sona okunarak hatim edilmesi Hz. Peygamber (s.a.v.)'in bir uygulaması olarak benimsenmiş ve Müslüman toplumlarda bir gelenek halinde sürdürülmüştür. Yine bilhassa ülkemizde Kur'ân'ın, Müslümanların sosyal yaşamı dâhilinde her türlü acı ve sevince eşlik edecek şekilde çeşitli tören ve merasimlerde okunması alışkanlık haline getirilmiştir.

Ne var ki bu okumaların büyük bir kısmı okunan âyetlerin herhangi bir çevirisi ve açıklaması yapılmaksızın orijinal metnin okunup geçilmesi şeklinde gerçekleşmektedir. Durum böyle olunca, ibadet kastıyla yapılan okumalar elbette ki büyük bir değer taşımakla birlikte, bazen ritüel boyutunu ileri geçemeyip Kur'an'ın bizi diri kılan anlam yönü arka planda kalmaktadır. Kaldı ki Kur'an, bir yandan okuyup dinlemekle büyük bir huzura sebep olurken, diğer yandan zihnimizi ve kalbimizi aydınlatan bir hidayet kaynağıdır. Bu nedenle, ibadet maksadıyla okumayı sürdürürken onun insanı dönüştüren manasına da yönelmek gerekmektedir. Bunun sancısının hissedildiği bazı çevrelerde ise orijinal metin okunduğunda peşinden meâlinin de okunması yönünde birtakım gayretler göze

çarpmaktadır. Fakat bu noktada karşımıza çıkan problem de meâl metinlerinin birçoğunun insanların akıl ve gönül dünyalarına hitap etme ve okunduğunda kendini dinletme bakımından yetersiz kalmalarıdır. Halbuki Kur'ân, ebediliği ve evrenselliği ile, açıklığı ve akıcılığı ile her şartta ve her kesimden insanda yankı uyandırabilme gücüne sahip bir kitaptır. Onun bu özelliği ve etkisinin meâl metinlerine yansıtılamaması günümüzde bir problem olarak dillendirilmektedir.

Şüphesiz Kur'ân esas alınarak hazırlanacak bir meâl metni asıl metne kıyasla eksikliği en başından kabul edilmiş bir çalışma olmak durumundadır. Hiç kimse bir meâl metninden Kur'ân'ın mucizevî dilini başka bir dile aynen aktarmasını bekleyemez. Böyle bir beklenti imkânsızlığının ötesinde uygun da olmayacaktır. Çünkü bizler için Kur'ân, Allah kelâmı olması yönüyle kulların kabiliyet ve çabalarının çok üstünde aşkın bir boyuta sahiptir ve her birimizin bu konuda haddini bilme sorumluluğu vardır. Bizim burada eksikliğini hissettiğimiz şey, en azından kendi dilimizin ve ifade yeteneğimizin el verdiği kadarıyla Kur'ân'ın edebi üslûbuna, şiirsel (akıcı) ifadelerine yaklaşabilen ve bir nebze de olsa hedef dile yansıtılabilen meâl çalışmalarının ortaya konulma çabasıdır.

Muhtemelen böyle bir dert ve niyetle meydana getirilen meâllerden bazıları manzûm yani şiir formunda hazırlanmış olanlardır. Bizim tespit edebildiklerimize bakılırsa³ söz konusu yöntemle yazılmış sınırlı sayıda çalışmadan söz edilebilir. Konuyu genel çerçevede ele alarak böyle bir gayretin Kur'ân'ın ruhuna ve amacına uygun düşüp düşmeyeceği sorusunun cevabını aramak bizim asıl ilgi alanımızı oluşturmaktadır.

Amaç ve Yöntem

Bu çalışma, Kur'ân'ın üslûbunda belirgin bir şekilde kendini gösteren ses uyumu, ritim, tasvir gücü ve şiirsellik unsurlarını, manzûm meâl denemeleri ile Türkçeye uyarlama çabalarının dînî etik ve anlam aktarımı açısından herhangi bir sakınca doğurup doğurmayacağı sorusundan yola çıkarak; Kurân-şiir ilişkisinin tarihsel ve teolojik arka planının incelenmesi ve böylece şiirle meşgul olmanın Kur'ân ve sünnete göre hangi şartlar altında olumlu veya olumsuz değerlendirildiğinin ortaya konulması ile Kur'ân ve şiirin bir arada anılması hususundaki mevcut endişelerin ilmî bir çerçeve içerisinde tartışılarak giderilmesini amaçlamaktadır.

³ Mehmet Hakkı Suçin, *Şiir Şiir Âyetler-Amme Cüzü Çevirisi*, (İstanbul: Opus Yayınları, 2015); Bedri Noyan Dedebeba, *Kur'an-ı Kerim-Manzum Meal*, (Ankara: Ardıç Yayınları, 2007); Ali Adil Atalay, *Kur'an-ı Kerim Manzum Meali ve Tefsir Özeti*, (İstanbul: Can Yayınları, 2007); Behçet Kemal Çağlar, *Kur'an-ı Kerim'den İlhamlar*, (Ankara: Kültür Bakanlığı, 1995); Nusret Çam, *Şiir Diliyle Kur'an-ı Kerim Meali*, (Ankara: Firuze Yayınları, 2002); Adnan Sütmen, *Kur'an-ı Kerim'in Meal Manzum Açıklaması* (İstanbul: Üçdal Neşriyat, 1984); Rıza Çiloğlu, *Tanrı Buyruğu-Oku-Kur'an-Nazım Çeviri* (İstanbul: Deniz Ofset, 1987).

Makalemizde nitel araştırma yaklaşımı benimsenmiş ve kavram araştırması, literatür taraması, konuya dair nassların ve tarihsel örneklerin analizi yöntemlerine başvurulması ile eleştirel ve ilkesel bir çerçeve oluşturulmaya çalışılmıştır. Nihai hedefimiz, şahsî fikrimizi öne çıkarmaktan ziyade manzûm meâl denemelerine dair bir farkındalık oluşturmak ve bu alanda yapılacak nitelikli çalışmalara duyduğumuz ihtiyacı gündeme getirmektir.

1. Manzûm Meâlin Sakıncalı Görülme Nedenleri

Kur'ân'ın kulağa ve gönle hitâb eden edebî dilini bir ölçüde de olsa tercümesi olan hedef dile yansıtma gayesi güdülerek kaleme alınan manzûm meâl çalışmalarının klâsik meâllere nazaran daha az rağbet gördüğü söylenebilir. Bunun çeşitli sebepleri varsayılabilir gibi, bağlayıcılığı kabul edilebilecek iki nedeni olmalıdır. Bunlardan biri, şiir formunda yazılacak olması hasebiyle vezinli, kafiyeli olmasına özen gösterilerek hazırlanacak bir meâlin, metnin edebî yönünü öncelerken mânâ boyutunda eksiklik veya fazlalığa yol açabileceği önyargısıdır. Bu hassasiyet ilk bakışta haklı ve geçerli görülebilecek bir endişedir. Ne var ki bu durum meâlin yazılış yönteminden daha çok yazarın niyet ettiği işin ciddiyetine vâkıf olup olmaması, işine yönelik kabiliyeti ve samimiyetiyle alakalı gibi gözükmemektedir. Nitekim pek farklı arayışlara girilmeden klâsik yöntemle hazırlanmış meâllerin de orijinal metni bütün boyutlarıyla yansıtmaktan yoksun kalabildiği; anlamda eksiklik-fazlalık oluşması gibi kusurlar barındırma bakımından zaman zaman benzer sıkıntılar içerebildiği bilinen ve kabul edilen bir gerçektir.

Meselenin diğer bir yüzü ise, 'şiir' özellikleri taşıyan bir tercümenin Kur'ân söz konusu olduğunda yakışık almayacağı, şiirle Kur'ân'ın böyle bir amaç için olsa dahi yan yana getirilmesinin uygunsuz bir çaba olacağı düşüncesinin manzûm meâl kuşkuyla yaklaşılmasına neden olmasıdır. Bizim tarafımızdan asıl merak konusu olan da konunun bu yönüdür. Nitekim nadiren de olsa ilgili âyetlerin ve hadislerden bazılarının şiirin pek de kıymeti haiz bir uğraş olmadığı şeklinde anlaşıldıkları ve bu açıdan da böyle bir uğraş içine girmenin onaylanmadığı durumlarla karşılaşılabilir. Bu tavırda, Kur'ân'ın metnini edebî sanatların herhangi birine benzeterek tanımlamaktan bile imtina edecek derecede 'tenzih' yaklaşımının da etkisi görülmektedir.

2. Şiir / Nazım

شعر kelimesi, sözlükte "kıl/tüy/saç" anlamlarına gelmekte olup Araplar tarafından mecazen (kıl kadar) "ince bilgi" anlamında da kullanılmakta; şiir söyleyenlere ise kıvrak bir zekâyâ ve incelikli bir duyuşa sahip olmaları sebebiyle

“şâir” denilmektedir.⁴ Daha sonraları “şîir”, vezinli, kafiyele söz için kullanılan bir isim haline gelmiştir.⁵ Sözlük anlamı “inciye delip ipliğe dizmek” olan “nazım” kelimesi ise genel olarak şîir ile eş anlamlı olarak kullanılmışsa da bu türde yazılan ve “manzûme” denilen eserler, şîirde olduğu gibi vezin ve kafiye unsurlarını taşıdıkları halde onda bulunan hissî boyutu taşımayan, şîire nazaran daha didaktik tarzda yazılmış metinlerdir.⁶ Kanaatimizce ‘şîir’, sözün barındırdığı mânâ yönü ile ilgili bir kavram olup [etkili, hikmetli söz] anlamında kullanılırken; ‘nazım’ daha çok sözün kullanılış tekniğine işaret eden [sıralı, düzenli söz] mânâsında anlaşılmıştır. Bu da neden ‘şîir meâl’ denilmeyip de ‘manzûm meâl’ ifadesinin tercih edildiğini açıklar niteliktedir. Çünkü bu kapsamda yapılacak çalışma, zaten baştan başa ‘hikmet’ olan bir metni başka bir dile belirli bir tertip/düzen içinde aktarma gayretinden öte bir şey olmayacaktır.

İyi bir şîirin nitelikleri, Câhız (ö. 255/869) ve Kudâme b. Cafer (ö. 337/948 [?]) gibi edip ve eleştirmenler tarafından; harfleri ve kelimeleri, lâfzı ve mânâsı, vezni ve kafiyesi gibi bütün unsurları arasında tam bir uyumun olması şeklinde belirtilmiş; Hasan b. Bîşr el-Âmîdî (ö. 371/981) ise kaliteli şîirin vasıflarını, konusuna uygun biçimde seçilmiş lâfızları, akışını bozmayacak temsil ve benzetmeleri ile gereksiz uzun veya kısa olmayan, aynı zamanda da anlamı ve amacı tam karşılayan nitelikte olması şeklinde sıralamıştır.⁷

Aslında belirtilen tüm bu niteliklerle Kur’ân’ın edebî üslûbu neredeyse birebir örtüşmektedir. Nitekim şîirden iyi anlayan ilk muhataplarında onun şâheser bir şîir olduğu izlenimi uyandırmasının nedeni de bu olmalıdır. Ne var ki genel anlamda ‘şîir’ denildiğinde zihinlerde daha çok onun “abartılı hislerin ve hayallerin ürünü olan yalan nitelikli sözler” anlamıyla canlandığını görmekteyiz. Dolayısıyla şîirin bu olumsuz imajı, onu Kur’ân-ı Kerim gibi aşkın boyutu olan ilahî bir metinle yan yana getirmekten imtina edilmesine neden olduğu anlaşılmaktadır.

3. Kur’ân ve Şîir

Kur’ân-ı Kerim’in bazı âyetlerine bakıldığında, bu Kitâbın bir beşerin sözü değil, yaratıcının katından gelen ilâhî bir kelâm olduğu; insanların ne kadar uğraşırlarsa uğraşırlar gerek belâgat gerek mânâ yönünden onun bir benzerini ortaya koymaktan âciz kalacakları ısrarla vurgulanmaktadır:

“Kulumuza indirdiğimiz (eser)den mademki kuşkulaniyorsunuz

Getirin öyleyse onun misli gibi bir sûre! (Haydi, ne duruyorsunuz?)

⁴ Rağıb el-İsfahânî, *Müfredât*, çev. Abdülbaki Güneş, Mehmet Yolcu (İstanbul: Çıra Yayınları, 2010) 552, 553.

⁵ İsfahânî, *Müfredât*, 553.

⁶ İsmail Durmuş, “Şîir”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2010) 39/144-154.

⁷ Durmuş, “Şîir”, 39/157-158.

*Çağırın gelsin hem Allah'tan başka tüm şahitleriniz!
(İspatlayın iddiamızı), eğer doğru söyleyenlerden iseniz.
Ama yapamazsanız; yapamayacaksınız da zaten.
Öyleyse koruyun kendinizi yakıtı insan ve taş olan ateşten.”⁸*

*“Kur’ân’ı kendisi mi uydurdu diyorlar yoksa?
Söyle: Onun gibi on sûre getirsinler kolaysa.
Bunu söyleyenler iddialarında doğruysa,
Uydursunlar onlar da eğer uyduruluyorsa.
Çağırınlar Allah dışındaki herkesi, yapsınlar güçleri yetiyorsa.”⁹*

*“(Muhammed) onu kendisi uydurdu” diyorlar ise,
De ki kendilerine: Öyleyse hadisenize!
Onun misli gibi bir sûre de siz getirsenize!
Allah'tan başka çağırabildiklerinizi de çağırınız!
Sözünüzün arkasındaysanız bunu hemen yapınız!”¹⁰*

Söz konusu âyetlerin bilhassa dikkat çeken yönü, muhataplarına açıkça meydan okuması; vahyin her yönüyle insanın yetenek ve sınırlarının ötesinden geldiğini tekrar tekrar hatırlatmasıdır. Kur’ân’ın doğruluk ve i’câzını ispatlamak üzere bu meydan okuma üslûbunun seçilmesinde Arap şâir ve hatiplerinin vahyin indiği dönemdeki durumlarının etkili olduğu düşünülmektedir. Nitekim o devirde, Araplar arasında ateşli bir edebî rekabet yaşanmakta; kabileler arasındaki savaflara ara verilen haram aylarda kurulan Ukâz, Zülmecâz gibi panayırlarda şâirler kasideleri ile hatipler ise nutuklarıyla söz almaktaydılar.¹¹ Sunulan edebî ürünler, bu alanda otorite sayılan kişilerin hakemliği eşliğinde yarışmakta ve böylece şiirlerin yayılması ve yeni sanatkârların tanınması sağlanmış olmaktadır.¹²

Dönemin şartları gereği âdeta birer söz cambazı olmuş şâirlerin, içinde bulundukları toplumda önemli bir yer edindikleri; düşman kabileyi yerip kendi kabilesinin üstün niteliklerini dile getiren şiirleriyle mensubu oldukları kabile için önemli bir güç kaynağı hâline geldikleri görülmektedir.¹³ Şâir, yerine göre

⁸ (Makalemizde zikredeceğimiz âyet meâllerinin tümünü, okuyucuya konuyla ilgili fikir vermesi açısından manzûm formda hazırlanmış bir meâl metninden aktarmayı tercih ettik.) *Ozanca Kur’ân-Şanlı Kur’ân’ı Şâirâne Dillendiriş*, çev. Abdurrahman Durdu (Bursa: Emin Yayınları, 2014), el-Bakara, 2/23, 24.

⁹ Hûd, 11/13.

¹⁰ Yûnus, 10/38.

¹¹ Nihad M. Çetin, “Arap”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları 1991), 3/276-309.

¹² Çetin, “Arap”, 3/276-309.

¹³ Nasuhi Ünal Karaarslan, “Şâir”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 38/298-301.

kabilesinin sözcüsü, savunucusu, övünç vesilesi olma gibi roller üstlenmekte ve böyle bir şaire sahip olmayan kabile değersiz sayılmaktaydı.¹⁴

İşte böyle bir ortamda Kur'ân, eşsiz hitâbeti ve gönüllere işleyen edebî yönüyle muhataplarını şaşırtmış, kendisiyle yarışmaya niyetlenenleri âciz bırakmıştır. Daha öncesinde gönderilmiş peygamberlere de kendi devrinin karakteristik özelliğine uygun ve o dönem revaçta olan şeylere yönelik mucizeler verildiği bilinmektedir.¹⁵ Mucize, toplum tarafından bilinen cinsten bir şey olmalıdır ki peygamberin doğruluğunu kabule yanaşmayanların çok iyi bildiklerini ve yaptıklarını iddia ettikleri şeyin daha ötesi ve en mükemmeli onlara gösterilmiş ve kendileri onunla rekabet etmekte yetersiz kalmış olsun.¹⁶ Böyle düşünüldüğünde Kur'ân'ın Hz. Peygamber'in (s.a.v.) en büyük mucizesi olarak kabul edilmesi daha bir anlam kazanmaktadır. Kur'ân'ın meydan okuması ve bir benzerini getiremeyecekleri iddiasıyla fesâhat ve belâgat kurallarını yeniden oluşturacak derecede belîğ ve fasih nâzil olmasının yegâne nedeni hiç şüphesiz şiiri küçük düşürmek, geçersiz kılmak değildi. Tam aksine onlardan daha iyisini ve güzelini ortaya koyarak, en iyi olduklarını düşündükleri konuda onlara meydan okumaktı.¹⁷ Ne var ki Kur'ân'ın Allah kelâmı olduğunu kabullenmek istemeyenler, onun gayb âleminden verdiği haberleri cinlerin ve şeytanların ilhâmı; olağanüstü bir etkiye sahip nazmını da şiir olarak telakkî etmekte, dolayısıyla Hz. Peygamberi de üstün bir kâhin ve şâir olarak nitelendirmekteydiler.¹⁸ Âyet'i-kerimede bu yakıştırmaya cevâben şöyle buyurulmaktadır:

“Biz şiir öğretmedik O'na

Zaten ihtiyaç da yok buna

O(na vahyedilen), bir zikirdir/bir ikaz (kitabı)dır.

Açık ve açıklayıcı bir Kur'an'dır (ki yüce rabbın hitâbıdır).”¹⁹

‘Şiir’ kelimesi Kur'ân'da yalnızca bu âyetle geçmektedir. Âyetin Arapça metnindeki [yenbeğî/ينبغي] kelimesini meâl yazarlarının geneli Türkçeye ‘uygun değil’ anlamında [yaraşmaz, yakışmaz, lâıyk olmaz] şeklinde çevirmektedirler. [Gerekmez, ihtiyaç duymaz] mânâsını tercih edenler de olmuştur.²⁰

¹⁴ Karaarslan, “Şair”, 38/298-301.

¹⁵ Abdurahman b. Ebî Bekr Celâleddin es-Suyûtî, *Mu'terekü'l-Akrân fî l'cazi'l-Kur'an*, (Beyrut: Dârü'l-Kütüb-ül-İlmiyye, 1988) 1/23

¹⁶ Hüseyin Kerim Ece, “Kur'an Açısından Şiir”, *Huseyinece* (Erişim 11 Kasım 2025).

¹⁷ İsmail Güleç, “İslam'da Şiir ve Şair Algısına Dair Kimi Tespitler”, *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 13/13 (Aralık 2014), 5.

¹⁸ Karaarslan, “Şair”, 38/298-301.

¹⁹ Yâsîn, 36/69.

²⁰ Tespit edebildiğimiz kadarıyla onlardan bazıları şunlardır: Bekir Sadak, *Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Anlatımı* (İstanbul: İFAV, 2011); Ömer Öngüt, *Kur'an-ı Kerim ve Meâl-i Âlisi* (İstanbul: Hakikat Yayınları, 1980); Abdullah Parlıyan, *Kur'an-ı Kerim ve Özlü Tefsir* (İstanbul: Konya Kitapçılık, 2004).

Burada [yenbeği/ينبغي] kelimesi için tercih edilen anlam, elbette mevzûya bakışı da büyük ölçüde şekillendirmektedir. Bu kelime için [yaraşmaz/yakışmaz] anlamı öne çıkarıldığında Hz. Peygamber'in (s.a.v.) bu ifadeye rağmen -ilerleyen bölümlerde görüleceği üzere- dönemin Müslüman şairlerini, şiirlerini söyleme konusunda yüreklendirmesi, hoşuna giden mısralarını takdir ederek ödüllendirmesi, hatta bazen arkadaşlarına eşlik ederek kendisinin de şiirler terennüm etmesi²¹ "Rasûlullah kendisine yakışmayan şeyi yapar mı?" sorusunu akıllara getirmektedir.

Kelimenin diğer anlamlarından olan [gerekmez/ihtiyaç duymaz] mânâsı tercih edildiğinde ise mesele en azından bizim için açıklığa kavuşmaktadır. Şüphesiz dimağında Kur'an gibi şâheser bir kelâmı barındıran kimseye şiir gerekmeyecek; sözün en yücesiyle gönlü doymuş olan kişi, onu kendi anladığı kadarıyla anlatmak ve mânâ boyutunu kendi dilince haykırmak amacıyla söylenmiş sözlerden başkasına ihtiyaç duymayacaktır.

Seyyid Kutub'a göre Kur'an'ın sahip olduğu ahenk ve ifade düzeni klasik şiir değildir; ancak ilk muhatapları olan Araplar ondaki üstün tasvir gücü, iç musikî ve etkileyici üslup karşısında hayran kalmışlardır. Kur'an, şiirin vezin ve kafiyesine bağlı olmaksızın hem nesrin hem şiirin güçlü yönlerini birleştiren özgün bir ifade tarzına sahiptir. İç ritim, ses uyumu ve benzer fasılalarla şiiri andıran bir musikî oluştururken; vezne bağımlı olmaması ona anlamı tam ifade etme özgürlüğü kazandırır. Böylece Kur'an, şiir ve nesri aşan kendine mahsus bir üslup ortaya koymuştur.²²

'Şâir' kelimesi ise, Kur'an'ı Kerim'de birisi çoğul diğerleri tekil olmak üzere beş yerde geçmektedir. Mealler şiir diliyle olduğu için ilgili âyetlerin tamamının mealine burada yer vermek uygun olacaktır:

"Dediler: Hayır! (Değil bunlar ilahî bilgiler)

Bunlar (düpedüz) karmakarışık ifadeler.

Yoo! Bunları O uydurdu/kendi yazdığı şiirler

O bilakis bir şairdir (ki bunları ancak şairler söyler)." ²³

"Zira kendilerine 'Allah'tan başka ilâh yok!' denildiğinde kibirleniyorlardı.

'Cinlenmiş bir şair için ilâhlarımızı/keyfimizi mi terk edeceğiz?'
diyorlardı." ²⁴

²¹ M. Necati Bursalı, *Âlemlere Rahmet* (İstanbul: Çile Yayınları, 1978) 411; Ali Himmet Berki, Osman Keskiöğlu, *Hâtemu'l-Enbiya Hz. Muhammed ve Hayatı* (Ankara: Diyanet İşleri Reisliği, 1960) 198; Necip Fazıl Kısakürek, *Çöle İnen Nur* (İstanbul: Büyük Doğu Yayınları, 1972) 256.

²² Seyyid Kutub, *Kur'an'da Edebî Tasvir*, çev. Süleyman Ateş (Ankara: Hilâl Yayınları, 1967) 155-156.

²³ el-Enbiyâ, 21/5.

²⁴ es-Sâffât, 35-36.

“Yoksa ‘O bir şairdir’ (diyerek sana iftira mı ediyorlar?)
‘Bırakın da feleğin sillesini yiyeceği zamanı gözetleyelim’ mi diyorlar?”²⁵

“O bir şair sözü değildir; ne kadar az inaniyorsunuz
Bir kâhin sözü de değildir; ne kadar sığ düşünüyorsunuz
Kur’ân, âlemlerin Rabbi tarafından indirilen (bir vahiy)dir.”²⁶

“Şairler (var ya Allah’sız şairler)
Onları inançlarının içi kof olanlar/duyarsızlar izlerler.
Görmez misin o şairler her konuya dalar/her vadide gezerler.
(Ama) şaşkın şaşkın dolaşırlar/hiçbir meseleyi halledemezler.
Bir de onlar, yapmadıkları şeyleri (sanki yapmış gibi) söylerler.
Ancak iman eden, sâlihât işleyen ve Allah’ı çokça anan (sanatkâr)lar
Bir de kendilerine zulmedildiği için haklarını savunanlar istisnadırlar.
Zulme gömülüp (kendileri şaşan ve başkalarını şaşırtan şairler)
Nasıl bir devrimle devrileceklerini kısa zamanda bilecekler.”²⁷

Elmalılı Hamdi Yazır, Şuârâ Sûresi 225. âyette geçen “her vadide dolaşmak” ifadesini, şairlerin sırf kendi sözlerini etkileyici kılmak adına iyi-kötü, doğru-yanlış demeden her konuda abartılı ifadelere başvurmaları olarak yorumlarken; yeteneğini hak ve hakikati söylemekte değil de insanları yanıltmakta kullanan sorumsuz şairlere, ancak aklını heva ve hevesine teslim etmiş insanların itibar edeceklerini ifade etmektedir.²⁸

Bahsi geçen âyetin son cümlelerindeki istisna bütün şâirlerin bir dediği öbür dediğini tutmayan kimseler olduğu; şiirin ise tümünden uydurma/yalan/abartılı sözler içerdiği yargı ve genellemesinin önüne geçmektedir. Nitekim burada değinilen kötü niteliklerin sadece şâirlere mahsus olmadığı da açıktır. Şâirlerin özellikle zikredilmelerinin nedeni etkili söz söyleme yetenekleriyle içinde bulundukları toplumu (bilhassa Kur’ân’ın indiği dönemde) değiştirme veya belli bir hedefe yönlendirme (manipüle etme) noktasında daha etkin bir konumda olmalarıdır. Günümüz toplumu üzerinde salt şâir’in böyle bir etkisinden söz etmek pek mümkün görünmemektedir. Geçmişte belki kaçınılmaz olarak şâirlerin üstlendiği toplumu yönlendirme işlevi, bugün daha çok yazılı/görsel/sosyal medya diye tabir ettiğimiz kitle iletişim araçları tarafından

²⁵ et-Tûr, 52/30.

²⁶ el-Hâkka, 69-41-43.

²⁷ eş-Şuarâ, 26/224-227.

²⁸ Elmalılı M. Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur’ân Dili* (İstanbul: Eser Neşriyat, 1979) 5/3649-3650.

sürdürülmektedir.²⁹ Dolayısıyla kullanılan ifadelerle dair algılarımızı tekrar gözden geçirmemiz konuya bakış açımızın netleşmesi açısından faydalı olacaktır.

Izutsu, bu âyetlerle bağlantılı olarak öncesinde gelen ve ‘yalan’ şeklinde çevrilen ifk/افك -iftira- kökünden gelen ‘effāk’³⁰ kelimesinin aslında mutlak manada ‘yalancılar’ anlamına gelmeyeceğini söyler.³¹ ‘Effāk’ı söylediklerini hak ve hakikat temeline dayandırmayan, sözünün doğru olup olmadığını düşünmeden, tartmadan konuşan, sorumsuzca ağzına geleni sarf eden, hoşuna gideni ve işine geleni söyleyen kimseler olarak tanımlar.³² Bu tanımlama da bize aynen yukarıda dikkat çektiğimiz medya olgusunu hatırlatmaktadır.

Şüphesiz âyette tenkîd edilen tarzı temsil eden bir şiir anlayışıyla veya buna benzer başka bir ifade yöntemiyle Kur’ân ve Hz. Peygamber (s.a.v.) arasında bir münasebetin bulunması söz konusu bile olamaz. Ancak görüldüğü üzere mü’min ve salih olan; şiirini Allah’ı anmak ve hakkı savunmak için konuşturan şairler âyetteki yergiden müstesna tutulmuştur.

4. Hz. Peygamber ve Şiir

Rasûlullah’ın (s.a.v.) konuyla ilgili tutumunu kendi dönemindeki şâirlere olan yaklaşımından görebilmekteyiz. Malum olduğu üzere onun bu meseledeki tavrı, Kur’ân’ın ifadeleriyle birebir örtüşmektedir. Örneğin yerine göre “Sizden birinin beyni (aklı) ifsâd edecek) şiirle dolmaktansa karnının içi irinle dolsun daha iyidir.”³³ derken; yerine göre de “Şiirin bir kısmı da şüphesiz hikmettir.”³⁴ buyurmakta ve müşriklere karşı mücadelede şiirini kullanması yönünde bazı şairleri teşvik etmektedir. Hz. Peygamber’in (s.a.v.) konuya yaklaşımından söz konusu âyetlerde tenkit edilen şiirin, İslâm’ın değerlerini ve Müslümanları alay konusu eden, boş ve yalan sözlerle insanları aldanışa davet eden şiirler; istisna edilen şiirin ise Hassan b. Sâbit (ö. 60/680 [?]), Kâ’b b. Mâlik (ö. 50/670), Abdullah b. Revâha (ö. 8/629) gibi söz konusu değerleri yücelten ve Müslümanlara yönelik sataşmaları bertaraf etmeye gayret eden Müslüman şairlerin şiirleri olduğunu anlıyoruz. O’nun Hassân b. Sâbit’e söylediği şu sözler de bunu doğrulamaktadır:

“Yâ Hassan, onları hicvet (şiirlerinle eleştir)! Şunu bil ki Cibrîl seninle beraberdir.”³⁵ Yine “Müşriklere karşı mallarınızla, ellerinizle ve kılıç ve

²⁹ Cengiz Duman, “Cahiliyye Dönemi Medyası: Şâir” *haksozhaber* (Erişim 15 Kasım 2025).

³⁰ eş-Şuarâ 26/222.

³¹ Toshihiko Izutsu, *Kur’an’da Allah ve İnsan*, çev. Süleyman Ateş (Ankara: Kevser Yayınları, 1975), 162.

³² Izutsu, *Kur’an’da Allah ve İnsan*, 162.

³³ Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail el-Buhârî, *el-Câmi’us-sahiğ*, (b.y.: Dâr el-Ta’sil, 1433/2012), “Kitâbü’l-Edep”, 75 (No. 6154).

³⁴ Buhârî, “Kitâbü’l-Edep”, 75 (No. 6150).

³⁵ Buhârî, “Kitâbü’l-Edep”, 75 (no. 6158).

dillerinizle cihad edin!”³⁶ şeklindeki hadis’i-şerif de bu kapsamda değerlendirilebilir.

Bu noktada Hz. Peygamber’in (s.a.v.) hayatından konuyla alakalı birkaç hadiseyi aktarmak uygun olacaktır:

Peygamber (s.a.v.), Umretü’l-Kaza esnasında ashâbıyla birlikte Kâbe’yi tavaf etmekte iken Abdullah b. Revâha (r.a.) müşriklere hitâben şu şiiri söylemeye başladı:

*“Çekilin kâfirler, nebînin yolundan bugün
Vururuz yoksa boynumuzu, inkâr etmiştiniz dün
Öyle bir vuruş ki ayırır gövdeden başı
Hatırlatmaz insana ne dost ne arkadaşı”*³⁷

Hiz. Ömer (r.a.) Abdullah b. Revâha’ya (r.a.): “Rasûlullah’ın huzurunda ve Allah’ın haremünde bu şiiri söyleyip duracak mısınız?” deyince Allah Rasûlü: “Ona mâni olma! Allah’a yemin ederim ki onun sözleri müşriklere ok yağdırmaktan daha tesirlidir. Ey İbni Revâha, devam et ve şöyle de: Allah’tan başka ilâh ve mâbud yoktur. Bir olan O’dur. Vaadini gerçekleştiren O’dur. Bu kuluna yardım eden O’dur. Askerlerini güçlendiren O’dur. Toplanmış olan kabîleleri bozguna uğratan da yalnız O’dur.” buyurmuştur.³⁸

Bazen Allah’ın elçisi Abdullah’a hitaben “Hadi şu ânımıza uygun bir şiir söyle!” diyerek onu heveslendirirdi. Böyle anlardan birinde o:

*“Gönderilen diğer elçiler gibi
Hayırda sabit kılın Allah seni
Ve zaferini dâim etsin
O’nun yardım ettikleri gibi”*

dediğinde Hz. Peygamber (s.a.v.) “Allah seni de sabit kılın!” duâsıyla mukabelede bulunmuştur.³⁹

Müslüman olmadan önce yazdığı hicviyelerle İslâm’a savaş açmış olan Kâ’b bin Züheyr, Mekke’nin fethinden sonra kendini affettirmek maksadıyla Hz. Peygamber (s.a.v.)’e meşhûr “Bânet Suâd” kasidesini okurken:

*“Âlemin ziyâlandığı nûr rasûl sensin
Sen Allâh’ın kılıcısın*

Hak ile Bâtıl’ın arasını kesensin” mısrasına gelince, çok memnûn olan Allah Rasûlü, sırtlarındaki hırkayı çıkarıp Kâ’b’a uzatarak onu bu şekilde

³⁶ Ebû Abdîrrahmân Ahmed b. Şuayb. Alî en-Nesâî, *es-Sünenü’l-Kübrâ* ed. Hasan Abdülmünim Şelabi (Beyrut: el-Risale Vakfı, 1421/2001), “Kitâbü’l-Cihâd”, 9 (No. 4289).

³⁷ Şiirin Türkçeye çevrilmiş bu kısmını, Aydın Suyak’ın Mûte Destanına dair yazdığı şiirinden alıntılıdık. Bkz. Aydın Suyak, “Mute Destanı Abdullah b. Revaha”, *antoloji* (Erişim 13 Kasım 2025).

³⁸ Ahmed b. Hüseyin Beyhakî, *Delâilün-Nübüvve ve Ma’rifetü Ahvâli Sahibi’s-Şeria*, thk. Ahmed Şemseddin (Beyrut: Darü’l-Kütübü’l-İlmiyye, 1985) 4/323-324.

³⁹ İbn Abdülber en-Nemerî, *el-İstiâb fi Ma’rifeti’l-Ashâb*, ed. Ali Muhammed el-Bacevî (Kahire: Nahdet Mısır Kütüphanesi, 1960) 3/900.

onurlandırmak istemiştir.⁴⁰ Böylece kasîdenin ismi, hırka mânâsına gelen [bürde] kelimesi ile özdeşleşerek “Kasîde-i Bürde” olarak anılmaya başlamıştır.⁴¹

Seleme bin Ekvâ’dan naklen: “Hayber Gazâsına çıktığımızda geceleri yol alıyorduk. Sahâbîlerden biri, Âmir’den şiir okumasını rica etti. O da devesinden indi ve kendi şiirlerinden içli içli okumaya başladı. Onu işiten Allâh rasûlü sordular: Kimdir şiir okuyarak develeri süren? Âmir bin Ekvâ’dır. diye cevap verdiler. Allah Âmir’e rahmet etsin, diye duâ buyurdular.”⁴²

Câhiliye döneminin önde gelen şairleri arasında yer alan ve Medine döneminin sonlarına doğru müslüman olan Lebîd b. Râbia’nın, “Allah’tan başka her şey bâtıldır ve her nimet şüphesiz zevale mahkûmdur.” anlamına gelen dizeleri Hz. Peygamber’in (s.a.v.) “Şâirler sınıfının söylediği en güzel söz” şeklindeki takdirine mazhar olmuştur.⁴³

Aktarılan bu bilgiler bize gösteriyor ki Kur’ân, insanların sosyal ve kültürel hayatlarında önemli bir yer işgal eden şiiri ve şairleri mutlak olarak yermemiş, bilâkis şiirin iyisine ve güzeline insanları özendirmiştir. Kur’ân, şiirlerinde gerçekleri dile getiren, söyledikleriyle yaptıkları birbirine uygun olan, Tevhid dininin ilkelerini savunan, Allah’ı zikrederek O’nu yücelten, yaptıkları iyi işlerle hem kendilerinin hem de toplumun yararını gözetten, zulmün ve haksızlığın karşısında şiirleriyle mücadele vererek, hakkı savunan şairleri diğerlerinden ayrı tutmuş ve Hz. Peygamber (s.a.v.) de böylelerini överek desteklemiştir.

5. İslâmî Edebiyatta Kur’an-Şiir İlişkisi

Kur’ân-ı Kerim’in şiirle ilişkisinin en güzel örneklerini ‘islâmî edebiyat’ olarak adlandırılabilir eserlerde görmemiz mümkündür. Bu edebiyatın şekli yapısından muhtevasına ve bazı türlerinin ortaya çıkışına kadar hemen her alanında Kur’ân belirleyici temel kaynak olagelmıştır.⁴⁴ Kur’ân, bu edebiyatın sanat ve belâgat anlayışını temellendirmiş ve böylece ortaya ilahî kelâmın eşsiz ifadelerinden derlenerek teşekkül etmiş eserler çıkarılmıştır ki bunun en meşhur örneklerinden ve aynı zamanda Türk edebiyatının kitap halindeki bilinen ilk metinlerinden olan Kutadgu Bilig ve Atâbetü’l-Hakâyık, muhtevalarını büyük

⁴⁰ Ebû Muhammed Abdullah b. Müslim b. Kuteybe ed-Dineverî, *eş-Şîr ve ‘ş-Şuarâ* (Kahire: Dârü’l-Hadis, 2002) 1/153-155.

⁴¹ Kenan Demirayak, “Kasîdetü’l-Bürde” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2001), 24/566-568.

⁴² Buhârî, “Kitâbü’l-Edep”, 75 (No. 6153).

⁴³ Buhârî, “Kitâbü’l-Edep”, 75 (No. 6152).

⁴⁴ Bünyamin Taş, “Klasik Türk Edebiyatında Manzum Tefsir” *The Journal of Academic Social Science Studies* 37 (Eylül 2015), 102-103.

ölçüde Kur'ân'dan almışlar; Kur'ân âyetleri ve hadisler ilk defa bu eserlerle Türkçeye tercüme edilmiştir.⁴⁵

Daha sonraki dönemlerde de klâsik edebiyatımızda Kur'ân âyetlerinden çeşitli şekillerde yararlanılmıştır. Bunlar, bazen tam bazen de kısmen olmak üzere âyet metinlerinin orijinalinin veya meâlinin iktibas edilmesi, âyet metinlerine telmihde bulunulması yahut da Kur'ân'ın farklı isimlerinin veya sûre isimlerinin, sevgilinin yüzü için benzetme unsuru olarak kullanılması şeklinde olabildiği gibi; bir sûre ve âyete delâlet eden bir kelimenin beyit, mısraa veya cümle içine yerleştirilerek zikredilmesi usûlüyle yapılan uygulamalar halinde karşımıza çıkabilmektedir.⁴⁶

Her ne kadar Kur'ân'da bir kısım şâirlerin yerilmiş olması kimileri tarafından genele yayılarak şiirle meşgul olmanın özellikle de şiiri Kur'ân'la yan yana getirmenin abes bir iş olduğu kanaati oluşturulmuş olsa da bu yargının kabul görmediği ortadadır. Kur'ân'ı özellikle de Arapça bilmeyen, onu kendi dilinden okuma ve anlama noktasında yetersiz kalan kitlelere sevdirecek benimsetmeye yönelik ortaya konulan bu harikulâde eserlerin payı inkâr edilemeyecek ölçüde büyüktür. Kur'an; tefsir, hadis, fıkıh vb. ilimlerin yanında edebiyatımızla da yaşantımıza dâhil olmuş, şiirimize, hikâyemize, masallarımıza kaynaklık etmiş böylece zaman içinde onun hükümleri adeta örfümüz, âdetimiz haline gelmiştir.

Kur'ân'ın tefsir edilme sürecinde benimsenen yöntemlerden biri olarak “şiirle istişhad”, Kur'ân'da geçen bazı müşkil kelimelerin fasih Arapçada ne anlamda kullanıldığına dair eski Arap şiirlerine başvurulması ve onları şahit kılarak manayı açıklığa kavuşturma yoluna gidilmesi⁴⁷ de şiirin Kur'ân'ın anlaşılmasındaki yeri ve önemini ortaya koymaktadır. İlk olarak sahabe ve tabiîn tarafından bu yönetime başvurulduğu hatta İbni Abbas'ın “*Şiir Arab'ın divanıdır. Kur'ân'dan bir kelimenin anlamını anlayamadığımız zaman (Arab'ın divanı)na müracaat eder, bilmediğimizi oradan öğreniriz.*” dediği⁴⁸ nakledilmektedir. Bahsi geçen yargıların bir sonucu olarak şiirin Kur'ân'a asıl yapılamayacağını, Kur'ân ve sünnette kötülünen bir şeyin şahit olarak getirilemeyeceğini savunanlar olmuşsa da görülüyor ki geçmişten bugüne birçok müfessir şiirle istişhad yöntemini kullanmakta bir beis görmemişlerdir.⁴⁹

⁴⁵ Mustafa İsmet Uzun, “Kur'ân”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (Ankara: TDV Yayınları, 2002) 26/414-417.

⁴⁶ Uzun, “Kur'ân”, 414-417.

⁴⁷ Ali Eroğlu, “Şiirle İstişhad ve İstişhad Açısından Medarik” *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 11 (Haziran 1993), 327.

⁴⁸ Eroğlu, “Şiirle İstişhad ve İstişhad Açısından Medarik”, 327.

⁴⁹ Eroğlu, “Şiirle İstişhad ve İstişhad Açısından Medarik”, 326-327.

6. Kur'an Âyetlerinin Yapısındaki Şiirsellik

Kur'anın kendine mahsus dili, bu özgün üslubun tanımlanması noktasında birçok farklı bakış açısının gelişmesine yol açmıştır. Kur'an'ın kelimelerindeki edebî özellikler farklı ilim dallarının konusu olmuş ve zaman içinde buna yönelik zengin bir çalışma alanı meydana getirilmiştir. Bu kapsamda Kur'an-ı Kerim âyetlerinin şiirdeki kafiye düzenini hatırlatacak şekilde birbiriyle ses uyumuna sahip fâsılalarla bitmesi ve bütününde göze çarpan âhenk, kendi içinde bir araştırma konusu olmuştur. Kur'an'da bu uyuma oldukça önem verildiği görülür. Âyetler arası uyumun sağlanması adına şiirde olduğu gibi bazı cümlelerde gramere uygun yapının dışına çıkılarak bir kelimenin öne alınıp diğerinin sona bırakılması ya da cümleden bazı öğelerin düşürülüp bazılarının ziyade olarak eklenmesi gibi tasarrufların bulunduğu ve kimi zaman da bir isim veya fiilin farklı varyantları arasında geçiş yapılarak bir sığa yerine farklı bir sığa kullanıldığı ve ses uyumunun bu yolla sağlandığı görülür.⁵⁰

7. Kur'an'ın Bütününde Görülen Âhenk

Sadece âyet fasıllarında değil aynı zamanda Kur'an âyetlerinin bütününde de dikkat çeken bir âhenk, orijinal bir nazım söz konusudur. Kur'an'ın ilk muhatabı olan Arap toplumunun etkilendikleri belki ilk yönü onun ses nizamı olmuştur ki kendileri de şiirlerinde bunu ustalıkla yapmış olmalarına rağmen Kur'an âyetlerinde doğal ve akıcı şekilde gerçekleşen o özgün ses ahengine hayret ve hayranlıkla yaklaşımdan kendilerini alıkoyamamışlardır⁵¹

Elbette Kur'an edebi bir eser olmaktan ziyade yol gösterici ve kural koyucu bir kitaptır.⁵² Ancak inkârcıların ilk etapta inanç ve gelenekleriyle bağdaşmamasından dolayı anlam boyutuna karşı çıkmalarına rağmen lafzına olan beğenileri ve benzerini yapma konusundaki acizyetleri, onun metin yapısını da öne çıkarmaktadır. Nitekim bu hususta Kur'an âyetlerinde de iddialı ve meydan okuyucu bir tutum görülür.⁵³ Hz. Ömer gibi bazı sahabîlerin⁵⁴ ve sonrasında birçok gayrimüslimin Kur'an'ın bu yönünden etkilenecek İslâm'ı benimsedikleri bir gerçektir. Kur'an'ın nazil olduğu ilk dönemlerde İslâm'ın azıllı düşmanlarından olmalarına rağmen, Mekke'nin ileri gelenlerinden Ebû Cehil ve Ebû Süfyan gibi kimselerin, geceleri Hz. Peygamber'in evinin önüne gelerek

⁵⁰ Geniş bilgi için bkz: Ahmet Yüksel, "Kur'an'da Ritmik Uyum" *Tarihten Günümüze Kur'an'a Yaklaşımlar* (Haziran 2010) 47-65; Abdullah Emin Çimen, "Kur'an'da Ritmik Yapı: Fâsıla ve Üslûp Açısından Bir Deneme" *Dini Araştırmalar* 9/27 (2007), 189-236.

⁵¹ Ebû'l-Fidâ İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'ânî'l-Azîm*, (Beyrut: Dârü'l Kütübü'l İlmiyye, 1998), 8/276.

⁵² Âl-i İmrân 3/138; en-Nisâ 4/105.

⁵³ el-İsrâ 17/88; et-Tûr 52/34; Hüd 11/13; el-Bakara 2/23; Yûnus 10/38.

⁵⁴ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, ed. Taha Abdurrauf Saad (United Technical Printing Company), 1/297-298.

gizlice O'nun Kur'ân tilavetini dinlemekten kendilerini alamamaları;⁵⁵ hatta başkalarının da kendileri gibi onu dinleyip etkilenmesinden endişe ederek Kur'ân'ın duyulmasını engelleme çabasına girişmeleri⁵⁶ de bu olguyu doğrulamaktadır.

Alican Dağdeviren, Kur'ân'ın Fonetik İ'câzı⁵⁷ başlıklı çalışmasında, Kur'ân metninde bu mucizevî etkiyi meydana getiren etkenleri çeşitli başlıklarda sıralarken Kur'ân âyetlerinde kullanılan kelimelerin sesleri arasındaki uyum ve birbiri ardınca dizilişlerinde gözetilen ritmik yapıya, âyet fâsılalarındaki kafiye andıran düzene ve okunması sırasında tecvid kaidelerinin uygulanması ile sağlanan mûsikî yönüne dikkat çekmiştir. Ayrıca Kur'ân harflerinin yapısal özellikleri hususunda şunları söylemektedir:

*“Kur'ân harfleri gerek yapısal gerek niteliksel özellikleri nedeni ile son derece zengin ve renkli ses yapılarına sahiptir. Telaffuz için beş farklı noktasiyla (mahrec) ve kırktan fazla niteliğe sahip yapıyla (sıfat) seslendirilen bir harf sistemine sahip olması bu zenginliğin göstergesidir. (...) Bu zengin fonetik yapıya sahip harfler; kimi nefesli (hems; ötümsüz), kimi nefessiz (cehr; ötümlü), kimi akıcı (rihvet), kimi sert (şiddet), kimi kalın (isti'lâ), kimi ince (istifâl), kimisi ıslık (safır) sesli, bazıları yumuşak (lin), bazıları elastiki (istitâl) niteliğe sahiptir. Harflerin bu nitelikleri her zaman hayranlık veren bir kompozisyon ve bir ses armonisi meydana getirir. Kanaatimizce bu armoni, adeta birçok enstrümanın oluşturduğu bir orkestra zenginliğini andırır bir nitelik sunar.”*⁵⁸

Dağdeviren bu ifadelerinin ardından, aynı harf sistemini kullanmasına rağmen sıradan bir Arapça cümlede Kur'ân metnindeki çarpıcı üslûba rastlanmadığını; bunun da Kur'ân âyetlerindeki harflerin özel bir kullanımla, kendine mahsus bir âhenk içinde değerlendirildiğinin bir göstergesi olduğunu ifade eder.⁵⁹

Dağdeviren, Kur'ân'ın bütününe bakıldığında âyet fâsıllarında bulunan bütünlük ve uyumun (hatta bazen normal cümle yapısının dışına da çıkılarak) gözetildiğini aktarırken bu durumun her ne kadar şiirdeki kafiye düzenini hatırlatsa da onunla bir tutulmaması gerektiğini çünkü Kur'ân'daki bu gibi tasarrufların edebiyattaki secî ve kafiye kullanımına nazaran daha kendine mahsus bir seyir izlemekte olduğunu söyler.⁶⁰

Esasen edebiyat söz konusu olduğunda her edebiyatçıyı bağlayan keskin sınırlardan bahsetmek pek doğru olmayacaktır. Şiir, daha önceki dönemlerde

⁵⁵ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 1/275-276.

⁵⁶ Fussilet, 41/26

⁵⁷ Alican Dağdeviren, “Kur'ân'ın Fonetik İ'câzı”, *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 20 (Şubat 2009) 49-63.

⁵⁸ Dağdeviren, “Kur'ân'ın Fonetik İ'câzı”, 51-52.

⁵⁹ Dağdeviren, “Kur'ân'ın Fonetik İ'câzı”, 52.

⁶⁰ Dağdeviren, “Kur'ân'ın Fonetik İ'câzı”, 61.

belli kurallar çerçevesinde yazılan, dizeleri oluşturulma sürecinde kimi ölçülere riayet edilmesi gereken bir sanat dalı olarak kabul edilirken daha sonraları adına ‘serbest şiir’ denilen ve bu ölçülerden bağımsız bir şekilde meydana getirilen eserler olarak karşımıza çıkabilmektedir. Bu da aslında her şâirin kendine mahsus bir tarzda şiirler ortaya koymasına olanak sağlamaktadır. Çeşitli ilim dallarının araştırmaları sonucu Kur’ân’da bulunduğu ortaya koyulan edebî sanatla, edebiyatın konusu olan söz sanatları arasındaki ilişki aşikârdır. Kur’ân, şiirle benzerlikler taşır ve fakat şiirden farklıdır. Bu benzerliğe dayanarak kimse Kur’ân’a ‘şiir’ demediği gibi şiirle Kur’ân’ı tümünden birbirinden koparmaya da hakkı olmamalıdır. Benzer bir örnek olması açısından Kur’ân-ı Kerim’de Hz. Yusuf’un hayatından aktarılan bölümler için: “En güzel kıssa”⁶¹ tabirinin kullanılmış olması zikredilebilir. Bu tabire dayanarak Kur’ân’ın bir ‘kıssa kitabı’ olduğunu söylemek mümkün olmaz. Ancak kıssaların en güzelini, en edebî üslûbla, en muhteşem tasvirlerle bize Kur’ân’ın aktardığı bilinmektedir. Aynı şekilde Kur’ân, bir ‘şiir kitabı’ değildir fakat şiirin ve diğer söz sanatlarının en üst seviyesini bize temâşâ ettiren de yine O’dur.

Hatice Teber’in konuyla ilgili dikkate değer değerlendirmesi şöyledir: *“Kur’ân şiir değildir. Ancak dikkat ediniz Kur’ân’ı değerlendirecek mihenk taşı yine şiirdir. Şöyle ki Kur’ân’ın hitap ettiği zihinler kelimelerin en yüksek numunesi olarak şiir’i bilmektedirler. Dolayısıyla kıyas edip bir değer yargısı ortaya koyabilecekleri yegâne tartı şiirdir ve öyle de yapmışlardır. Bi’setten sonra Mekke şehrinde gizli gizli okunan Kelamullah’a kulak misafiri olanlar bu sözleri zihin hanelerinde bir yere yerleştirmeye çalışmışlar ve en yakın söz edimi olan şiirle kıyaslamışlardır. Sonuç hepimizin bildiği “bu şiir değil” yargısıdır. Ancak Kur’ân gelene dek insanların dünyasındaki en yüksek kelam olan şiirin üstadları hükümlerini şiiri esas alarak vermişlerdir: Bu kelam şiirden de üstündür.”*⁶²

Kur’ân kelimelerinin hangi söz sanatının kapsamı içinde değerlendirileceği, geçmişte bazı âlimler tarafından da merak konusu olmuş, çeşitli görüşler ileri sürülerek tartışılmış fakat bu hususta bir görüş birliği oluşmamış ve Kur’ân’ın üslûbu herhangi bir edebî kategoriye dâhil edilememiştir⁶³

Muhammed Hamîdullah şöyle der: *“İşaret etmek gerekir ki Kur’ân şiir değildir, ama tıpkı şiir gibi müzikâl bir ahenge, ritme ve hatta uyaklara sahiptir. O şiir değildir; O’nun satırları (âyetleri) bazen bir kelimeden, bazen birçok kelimeden meydana gelmektedir; hatta bazen bir tek âyeti tam bir sayfayı*

⁶¹ Yusuf, 12/3.

⁶² Hatice Teber, “Kur’ân Tefsirinde Belâgat: Şiirle İstîşâd –Hâricî Tefsir Geleneği Örneğinde–”, *İslâm ve Sanat-Tartışmalı İlmî Toplantı* (İstanbul: 2015) 290.

⁶³ Geniş bilgi için bkz: Mehmet Taha Boyalık, “Kur’ân”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 28 Ekim 2025).

doldurmaktadır. Öyle bir türdür ki, ne şiirdir, ne de düzyazı; ama her ikisinin de üstün özelliklerini kendisinde birleştirmektedir.”⁶⁴

Cemil Meriç’in ifadesiyle Kur’ân, “*Bütün nazımları kucaklayan bir orkestra... Yedi Askı şâirlerini secdeye kapandıran bir nesirdir*”⁶⁵.

Tüm bu yorumlara bakıldığında Kur’ân’ın bir mislinin veya benzerinin yazılmasının imkânsızlığının ötesinde onun metin yapısını tanımlamaktan dahî aciz kalındığını; çoğu zaman onun hiçbir edebî türle özdeşleştirilemeyeceği noktasında buluşulduğunu görmekteyiz. Elbette bizler için Kur’ân, Allah kelâmı olması hasebiyle ister şiir ister nesir, ister musikî, ister tasvîr olsun şimdiye dek bilinen, tecrübe edilen her sanatı en üstün şekliyle kendisinde barındıran ve her yönüyle kusursuz olan bir hayat rehberidir. Yine bununla birlikte Kur’ân’ın, vaz’ ettiği hükümlerle çerçevesini çizdiği ölçülerin dışına çıkılmadığı sürece şiir dâhil hiçbir sanat faaliyetini tümünden eleştirmede bir gerçektir. Kur’ân’ın mânâ boyutuna ilaveten edebî yönünü, onun kulağa ve gönle hitâb eden mûsikîsini hazırlanacak meâl çalışmasına elden geldiğince yansıtabilme gayesi, Kur’ân’ı şiire benzetme gayreti değil; bilakis şiiri Kur’ân’ın emrine verme çabasından başka bir şey değildir.

8. Manzûm Meâl Yeniden Bakış

Meâl kavramı, genel olarak “her yönüyle aynen aktarılması mümkün olmayan bir sözün başka bir dile yaklaşık olarak çevirisi” anlamında bilhassa Kur’ân tercümeleri için kullanılmaktadır.⁶⁶

Elmalılı Hamdi Yazır’ın ifadesiyle: “*Terceme, bir kelimanın manasını diğer bir dilde dengi bir tabir ile aynen ifade etmektir. Terceme aslın manasına tamamen mutabık olmak için sarahatte, delalette, icmalde, tafsilde, umumda, hususta, ıtlakta, takyitte, kuvvette, isabette, hüsn-ü edâda, uslûb-u beyanda, hâsılı ilimde, sanatta asıldaki ifadeye müsâvî olmak iktiza eder.*”⁶⁷ Buna göre aslında hiçbir dilin diğer bir dile tıpatıp çevrilmesi mümkün olmayacaktır. Hele de söz konusu Kur’ân dili gibi, gerek aşkın bir boyuta sahip olan, gerek edebî açıdan oldukça üstün özellikler barındıran bir dil ise onu her yönüyle mükemmel bir şekilde tercüme etmek imkânsız hale gelmektedir. Buna ilaveten Kur’ân’ın kutsal içerikli bir metin olması, tercüme hazırlanırken mütercimi baskı altında tutmakta; asıl metne sadık kalma endişesiyle çoğu kelime olduğu gibi bırakılabilmektedir. Bu da okuyucuyu metnin anlamını idrak etme sürecinde zora sokmaktadır. Daha da ötesinde bazen çeviri, asıl metindeki etki ve ihtişama rağmen okuyucuda merak ve ilgi uyandırmayan bir hale

⁶⁴ Muhammed Hamidullah, *Kur’an-ı Kerim Tarihi*, çev. Abdülaziz Hatip-Mahmud Kanık, ed. Ahmet Baydar (İstanbul: Beyan Yayınları, 2022) 100.

⁶⁵ Cemil Meriç, *Bu Ülke* (İstanbul: İletişim Yayınları, 2004) 75.

⁶⁶ Mustafa Öztürk, “Meâl”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2019) EK-2/205-207.

⁶⁷ Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur’an Dili*, (İstanbul: Eser Neşriyat, 1979) 1/31-32.

bürünebilmektedir. Kutsal metinler kendilerine has bir anlatım üslubuna sahiptir. Bu üslup, özellikle metinle ilk kez karşılaşanlar için —çeviriden doğan güçlükler de eklenince— kimi zaman anlaşılması zor bir yapı olarak algılanabilmektedir.⁶⁸ Nitekim ülkemiz baz alındığında ortaya konulan birçok meâl çalışmasının, okuyucu tarafından anlaşılması ve okunan metinden lezzet alınması yönünden sıkıntılar barındırdığı kabul edilen bir gerçektir. Gıyasettin Arslan, konuyla ilgili çalışmasında bu hususu dile getirirken şöyle der: “*Bilindiği gibi herhangi bir çeviride esas olan, asıl metnin anlam ve özelliklerini amaç dilde de inşa etmektir. Bu anlamda çeviri, iki yönlü bir bilgi ve çaba gerektirir. Dolayısıyla hem kaynak dili, hem de hedef dili çok iyi bilmek gerekir. Fakat bazı mütercimler metnin anlamını kaynak dil itibarıyla doğru tespitite büyük gayret gösterebilirler de onu hedef dile aktarırken çoğu zaman aynı hassasiyeti göstermezler. Türkçe Kur’ân meâlleri bunun açık örnekleriyle doludur.*”⁶⁹

Bu çerçevede “Kur’an Öğretiminde Metin Anlam İlişkisi” başlıklı tezi kapsamında günümüz tercümelerinde görülen problemleri birçok açıdan inceleyen Mehmet Yaşar’ın çalışmasında dikkat çektiği problemlerden bazıları şunlardır:⁷⁰

- Cümleler nesre veya nazma yakınlığına dikkat edilmeden tercüme edilmekte, Kur’an’da önemli ölçüde yer alan söz sanatları gösterilememektedir.
- Kur’an’ın kendine özgü dili (sözlü metin olması) çevrilmeden kalmakta, sanki düz bir metin gibi anlamlandırılmaktadır.
- Çoğu mütercimin sadece Arapçaya değil Türkçeye de hâkim olmayışından kaynaklanan ifade ve sentaks hatalarına sıkça rastlanılmaktadır.

Kur’ân gibi her zaman ve her koşulda, her kesimden insana hitâb etme iddiası taşıyan bir kitabın çevirisi de en azından çevrildiği dili konuşan insanlar bütününe hitab edebilmeli; sadelik ve akıcılık yönleriyle kolay bir okuyuş sağlayabilmelidir. Tabi bu noktada toplumun öncelik ve ihtiyacına binaen farklı görüşler ortaya konulmuştur. Örneğin İslâm toplumunun güncel meseleleriyle ilgili araştırmalarıyla tanınan Fazlur Rahman, asrımızda yapılacak tefsir çalışmalarının bilhassa Kur’ân’ın doğru anlaşılmasına yönelik olması gerektiğini; Kur’ân’ın edebî üstünlüğü, estetik boyutu gibi özellikleriyle vakit kaybedilmeden fikrî yönüne odaklanması gerektiğini düşünür.⁷¹

Mısırlı âlim Emin el-Hûlî ise Kur’an’ın hakkını vermek için onu edebî yönden araştırmanın önemine vurgu yaparken bunun, Kur’an’ın bir sanat eseri olması

⁶⁸ Mehmet Yaşar, “Kur’an Öğretiminde Metin Anlam İlişkisi” (Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2006) 72.

⁶⁹ Gıyasettin Arslan, “Türkçe Kur’an-ı Kerim Meallerinde Hedef Dilin Önemi” *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Haziran 2003, 8/28.

⁷⁰ Yaşar, “Kur’an Öğretiminde Metin Anlam İlişkisi”, 69-79.

⁷¹ Fazlur Rahman, *Ana Konularıyla Kur’ân* çev. Alparslan Açıkgenç (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 1999) 11.

açısından onun içeriğine iman etsin veya etmesin konuya ilgi duyan herkesin öncelikli görevi olduğunu düşünmekte ve ancak bu araştırmanın hakkı verildikten sonra kişinin kendi ilgi ve ihtiyacına göre ondan alması gerekeni alabileceğini söylemektedir.⁷²

Burada asıl sözü edilen her ne kadar tefsir çalışmaları olsa da meâl metinlerinin aynı kapsamda değerlendirilebileceğini düşünüyoruz. Geçmişten bu yana nasıl ki Kur'ân tefsirlerinde yorum açısından farklı yöntemler benimsenmiş ve her okuyucu bunlardan beklentisi ve ihtiyacı yönünde istifade etmişse meal hazırlanırken de kullanılan dil açısından yöntem farklılığı bulunması yadırganmamalıdır. Zaten bir çeviriyi, çeviren kişinin bilgi birikimi, mânâya bakış açısı gibi etkenlere ilave olarak güzel ve anlamlı söz söyleme becerisinden bağımsız düşünmenin mümkün olmayacağı açıktır. Kur'ân'ın tercüme faaliyetinde genel olarak dilin yapısal özellikleri, bağlamı, söylenme sebepleri gibi hususiyetleri dikkate alınırken söyleniş şeklindeki âhengin görmezden gelinerek o âhengi diğer dile yansıtmaya gayesi güdülmemesi doğru bir tutum değildir.

Kur'ân'ın şiir olmadığı bu sebeple de şiir formunda tercüme edilmesinin gereksiz bir çaba olduğu düşüncesi⁷³ de bu alandaki çalışma azlığının nedenlerinden biri olmalıdır. Hâlbuki Kur'ân'ın şiir olarak nitelenemese de salt nesir olmadığı da ortadadır. Üstelik Kur'ân sûrelerinin tamamının aynı üslubu taşımadığı, genel âhenk ve fâsıla uyumlarının tek düze bir seyir izlemediği, Medenî surelere nazaran Mekkî surelerdeki âyet dizilişlerinin okuyan ve dinleyene şiiri daha çok hatırlatan bir düzende sıralandıkları da bilinmektedir. Buna rağmen çevirinin şiir üslubu taşımasının gereksiz veya sakıncalı olup olmadığına kim, neye göre karar verecektir?

Diğer bir kanaat de Kur'ân metnini şiir olarak çevirmenin (zorluğuna atfen) imkânsız olduğudur.⁷⁴ Halbuki Kur'ân'ı ister nesir ister şiir hangi edebî formda çevirmeye kalkışsak kalkışalım onun orijinal metnindeki söz ve anlam mucizesine erişmemiz mümkün olmayacaktır. Öyleyse bu çabaya ket vurmak yerine her çevirmenin Kur'ân meâlini kendi kabiliyetince ve kendine özgü bir yöntemle gerçekleştirmesinden başka yol olmadığının söylenmesi kanaatimize göre daha insafli olacaktır. Kafiye uğruna anlamdan fedakârlık yapılacağı endişesine gelince anlam kayıplarının nesir şeklinde yazılan meâllerde de ne yazık ki az olmadığını zaten belirtmiştik. Burada asıl mesele, çevirmenin çevirisinde hangi yöntemi tercih ettiğinden öte üzerinde çalıştığı konuda ne kadar donanımlı ve hassas olup olmadığı ile ilgili olmalıdır. Anlam bütünlüğü ve verilmek istenen mesaj korunduğu sürece ve bu çabanın nihayetinde ortaya çıkan metnin Kur'ân'ın aslı değil meâli olduğu

⁷² Emin el-Hûlî, "Tefsir ve Tefsirde Edebî Tefsir Metodu", çev. Mevlüt Güngör, *İslami Araştırmalar Dergisi* 2/7 (Mayıs 1988), 107.

⁷³ Halil Hacımuftuoğlu, "Kur'an Tercümelelerinde Metot Sorunu" (Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2006), 155.

⁷⁴ Hacımuftuoğlu, "Kur'an Tercümelelerinde Metot Sorunu" 155.

bilindiği takdirde kelimeler üzerinde mânâyı bozmayacak birtakım tasarruflar yapılmasının bir sakıncası olmayacaktır.

Sonuç

Kur'ân, mânâ bakımından kendisinde bulundurduğu üstün özelliklerinin yanında edebi açıdan mucizevî etkiler barındıran özgün diliyle de dikkatleri celbetmiş ve bu yönüyle çeşitli ilim dallarının araştırma konusu olmuştur. Kur'ân'ın edebî uslûbunun kendine mahsus bir seyir izlemesi onu herhangi bir söz sanatı ile tanımlamanın ve özdeşleştirmenin de önüne geçmiştir. Onun bu özelliği orijinal metnin farklı dillere çevrilmesinde izlenecek yöntemler açısından da birtakım zorlukları beraberinde getirmiştir.

Kur'ân meâllerinin edebi yönü öncelendiğinde mana boyutundan feda edileceği endişesi bu çabanın önüne geçerken; herhangi bir edebî endişe taşımaksızın hazırlanan klâsik meâller de içerik bakımından eksiksiz olmamasının yanı sıra çoğu zaman okunmasından da lezzet alınmayan metinlere dönüşebilmektedir. Kur'ân'ın şiirselliğini baz alarak meydana getirilmeye çalışılan manzûm meâller ise hem sözü edilen endişeler ve hem de şiire yönelik olumsuz bakış açısının etkisiyle gereksiz hatta uygunsuz görülebilmektedir. Hâlbuki Kur'ân ve sünnette şiiri tümünden gözden çıkaran bir tutuma rastlanmamakta; aksine doğru ve güzel olan bir amaca hizmet eden şiir övülmekte ve desteklenmektedir.

Tüm bunların ötesinde Kur'ân, söze yönelik edebi sanatların Müslümanlar tarafından ilgi ve alâka görmesinin önünü açmış; bu sanatlardan en önemlisi olan şiir, her çağda İslâm toplumunun kendini ifade etme yöntemlerinden biri olarak kabul görmüştür. Buna rağmen bazı çevreler tarafından günümüzde hâlâ Kur'ân'la şiirin yan yana getirilmesinin yadırganması ve bunun sonucu olarak da manzûm meâl vb. çalışmaların beyhûde görülmesi belki de bu alanda meydana getirilebilecek güzel çalışmalardan bizi mahrum bırakmaktadır. Oysa yapılması gereken konunun çerçevesini, olması ve olmaması gereken yönlerini doğru bir şekilde belirledikten sonra bu yönde kabiliyeti ve merakı olan mütercim ve edebiyatçılarımızın Kur'ân'ın harikulâde dilini meâl metinlerine mümkün olduğunca aktarma gayretinde bulunmalarının teşvik edilmesidir. Burada gözetilmesi gereken en ehemmiyetli amaç ise, orijinal diliyle hayatımızda ve gönüllerimizde yer edinmiş olan Kur'ân'ın anlam boyutunu da ihmal etmeden onu kendi dilimizin imkânları dâhilinde en güzel şekliyle terennüm edecek bir noktada tercüme edebilmek olmalıdır.

KAYNAKLAR

- Arslan Gıyasettin. “Türkçe Kur’an-ı Kerim Meallerinde Hedef Dilin Önemi”. *Fırat Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 8 (Haziran 2003), 27-44.
- Berki, Ali Himmet - Keskioglu, Osman. *Hâtemu’l Enbiyâ Hz. Muhammed ve Hayatı*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1960.
- Beyhakî, Ahmed b. Hüseyin. *Delâilün-Nübüvve ve Ma’rifetü Ahvâli Sahibi’ş-Şerîa*, thk. Abdülmü’ti Kal’acı. 7 cilt. Beyrut: Darü’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1. Basım, 1985.
- Boyalık, Mehmet Taha. “Kur’ân”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 28 Ekim 2025).
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail. *el-Câmi’us-sahîh*, 10 cilt. b.y.: Dâr el-Ta’sil, 1. Basım, 1433/2012).
- Bursalı M. Necati. *Âlemlere Rahmet*. İstanbul: Çile Yayınları, 1978.
- Çetin, Nihat M. “Arap”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 3/276-309. İstanbul: TDV Yayınları, 1991.
- Çimen, Abdullah Emin. “Kur’an’da Ritmik Yapı: Fâsıla ve Uslûp Açısından Bir Deneme”. *Dinî Araştırmalar*, 9/7 (2007), 189-236.
- Dağdeviren, Alican. “Kur’an’ın Fonetik İ’cazı”. *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 20 (Şubat 2009), 69-88.
- Demirayak, Kenan. “Kasîdetü’l-Bürde”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 24/566-568 Ankara: TDV Yayınları, 2001.
- Dineverî, Ebû Muhammed Abdullah b. Müslim b. Kuteybe. *eş-Şîr ve ’ş-Şuarâ*. 2 cilt. Kahire: Dârü’l-Hadis, 2002.
- Duman, Cengiz. “Cahiliyye Dönemi Medyası: Şâir” *haksozhaber*. Erişim 15 Kasım 2025. <https://www.haksozhaber.net/okul/cahiliyye-donemi-medyasi-sair-531yy.htm>
- Durdu, Abdurrahman. *Ozanca Kur’an-Şanlı Kur’ân’ı Şâirâne Dillendiriş*. Bursa: Emin Yayınları, 2014.
- Durmuş, İsmail. “Şiir”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 39/144-154. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.
- Ece, Hüseyin K. “Kur’an Açısından Şiir”, *Huseyinece*. Erişim 11 Kasım 2025). <https://huseyinece.com/index.php/makalelerim/uzun-makaleler/136-kur-an-acisindan-siir>
- Eroğlu, Ali. “Şiirle İstişad ve İstişad Açısından Medârik”. *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 11 (Haziran 1993), 326-352.
- Fazlur Rahman. *Ana Konularıyla Kur’ân*. çev. Alparslan Açıkgöç (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 1999).

- Güleç, İsmail. “İslâm’da Şiir ve Şair Algısına Dair Kimi Tespitler”. *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 13/13 (Aralık 2014), 1-22.
- Hacımuftüoğlu, Halil. *Türkçe Kur’an Tercümelerinde Metot Sorunu*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2006.
- Hamidullah, Muhammed. *Kur’an-ı Kerim Tarihi*. çev. Abdülaziz Hatip-Mahmud Kanık, ed. Ahmet Baydar. İstanbul: Beyan Yayınları, 2022.
- Hûlî, Emin. “Tefsir ve Tefsirde Edebi Tefsir Metodu”, çev. Mevlüt Güngör, *İslamî Araştırmalar Dergisi* 2/7 (Mayıs 1988), 103-114.
- İsfahanî, Rağıb. *Müfredât*. çev. Abdülbaki Güneş, Mehmet Yolcu. İstanbul: Çıra Yayınları, 2010.
- İzutsu, Toshihiko: *Kur’an’da Allah ve İnsan*. çev. Süleyman Ateş. Ankara: Kevser Yayınları, 1975.
- İbn Hişâm, Abdülmelik. *es-Sîretü’n-Nebeviyye*, ed. Taha Abdurrauf Saad. 2 cilt. United Technical Printing Company. (Tarih)
- İbn Kesîr, Ebü’l-Fidâ. *Tefsîrü’l-Kurâni’l-Azîm*. haz. Muhammed Hüseyin Şemseddin. 9 cilt. Beyrut: Dârü’l Kütübil İlmiyye, 1. Basım, 1998.
- Kanter, Necati. “Vahiy, Risâlet ve Şiir”. *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 4 (1999) 233-247.
- Karaarslan, Nasuhi Ünal. “Şair”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 38/298-301 İstanbul: TDV Yayınları 2010.
- Kısakürek, Necip Fazıl. *Çöle İnen Nur*. İstanbul: Büyük Doğu Yayınları, 1972.
- Kutub, Seyyid. *Kur’an’da Edebî Tasvir*. çev. Süleyman Ateş. Ankara: Hilâl Yayınları, 1967.
- Meriç, Cemil. *Bu Ülke*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2004.
- Nemerî, İbn Abdülberr. *el-İstîâb fî Ma’rifeti’l- Ashâb*. ed. Ali Muhammed el-Bacevî. 4 cilt. Kahire: Nahdet Mısır Kütüphanesi, 1960.
- Nesâî, Ebû Abdîrrahmân Ahmed b. Şuayb. Alî. *es-Sünenü’l-Kübrâ*. ed. Hasan Abdülmünim Şelabi. 12 cilt. b.y.: Beyrut: el-Risale Vakfı, 1. Basım, 1421/2001.
- Öngüt, Ömer. *Kur’ân-ı Kerim ve Meâli Âlisi*. İstanbul: Hakikat Yayınları, 1980.
- Öztürk, Mustafa. “Meâl”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. EK-2/ 205-207 Ankara: TDV Yayınları, 2019.
- Parlıyan, Abdullah. *Kur’ân-ı Kerim ve Özlü Tefsir*. İstanbul: Konya Kitapçılık, 2004.
- Sadak, Bekir. *Kur’ân-ı Kerim ve Türkçe Anlatımı*. İstanbul, İFAV, 2011.

- Suyak, Aydın. “Mûte Destanı Abdullah b. Revaha”, *antoloji*. Erişim 13 Kasım 2025. <https://www.antoloji.com/mute-destani-abdullah-bin-reveha-ra-2-siiri/>
- Suyûtî, Abdurahman b. Ebî Bekr Celâleddin. *Mu'terekü'l-Akrân fi İ'cazi'l-Kur'an*, 3 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütüb-ül-İlmiyye, 1. Basım, 1988.
- Taş, Bünyamin. “Klâsik Türk Edebiyatında Manzûm Tefsir”. *The Journal of Academic Social Science Studies* 37 (Eylül 2015), 101-121.
- Teber, Hatice. “Kur'ân Tefsirinde Belâğat: Şiirle İstişhâd –Hâricî Tefsir Geleneği Örneğinde-”, *İslâm ve Sanat-Tartışmalı İlmî Toplantı* (İstanbul: 2015), 289-296.
- Uzun, Mustafa İsmet. “Kur'ân”. Türkiye *Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 26/414-417 Ankara: TDV Yayınları, 2002.
- Yaşar, Mehmet. “Kur'ân Öğretiminde Metin Anlam İlişkisi” Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2006.
- Yazır, Elmalılı Hamdi. *Hak Dini Kur'an Dili*. İstanbul: Eser Neşriyat, 1979.
- Yüksel, Ahmet. “Kur'an'da Ritmik Uyum”, *Tarihten Günümüze Kur'an'a Yaklaşımlar* (Haziran 2010) 47-65.